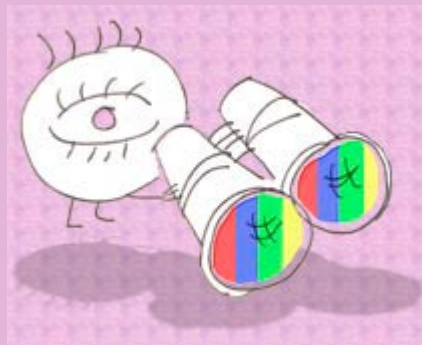

EEN GEKLEURDE KIIK ?!

*Een essay over media-coverage /1
van migranten-kwesties in de
verkiezings-tijd*

JAAP VAN GINNEKEN /2

INHOUDSOPGAVE

Inleiding a b
De kwestie VOC en WIC
De kwestie drugscriminaliteit
De kwestie ras en racisme
De kwestie Islam
Conclusie

Inleiding

Halverwege de raads- en de kamerverkiezingen publiceerde de GG&GD een rapport over 'Ongezonde leefgewoonten' in de hoofdstad. De verslaggever van een ochtendkrant koos er daarbij voor vrijwel uitsluitend in te gaan op de bevindingen inzake Turken en Marokkanen. De conclusie van het rapport was volgens het artikel: 'Gemiddeld leven ze gezonder dan autochtone Amsterdamers'. Maar de kop maakte daarvan: 'VEEL MIGRANTEN IN AMSTERDAM TE DIK'. /3

Misschien kan die wending wel als tekenend worden gezien voor de sfeer in deze hele verkiezingsperiode. In de aanloop tot, en de naweeën van, de raadsverkiezingen was een grote Fortuyn-hype ontstaan. Volgens het media-monitoring project van Jan Kleinnijenhuis en anderen aan de Vrije Universiteit, ging in het begin van deze periode maar liefst 42% van alle lijsttrekkers-berichtgeving over diens persoon alleen. /4 Men was kennelijk zó blij dat hij de grijzigheid van paars doorbrak, dat men hem ook buitensporig veel ruimte gaf. Uit de communicatiewetenschap is echter bekend, dat media daarbij vaak onbedoeld geneigd zijn om zowel de 'agenda' alsook het 'kader' van dergelijke invloedrijke bronnen van nieuws over te nemen. Zelfs wanneer ze zich 'tegen' hen lijken te keren.

Pim Fortuyn gebruikte in zijn politieke marketing de migratie als zijn USP (Unique Selling Proposition), zijn onderscheidende reclamekenmerk. Hij maakte de migranten en vooral de islam tot het belangrijkste gespreksonderwerp, en plaatste ze vrijwel uitsluitend in een negatief daglicht. Na een korte aarzeling volgden de andere lijsttrekkers hem op die weg, en ook de media. Dit leidde soms tot hilarische uitspraken. /5 Ook uit de ons omringende Europese landen werden na de klimaatomslag (onder invloed van de aanslagen in de mediamachtige VS) soortgelijke verkiezingsthema gemeld. Er werd in deze periode in de hele westerse wereld dan ook véél meer aandacht aan migranten besteed dan in eerdere vergelijkbare perioden, en vrijwel uitsluitend in termen van de 'problemen' die ze heetten te veroorzaken. De nieuwsberichtgeving geschiedde vrijwel uitsluitend vanuit 'autochtoon' perspectief.

De econoom en journalist Sander de Bruyn plaatste het 'probleem' later voor Nederland nog eens terug in het juiste perspectief. Er komen weliswaar elk jaar 130.000 immigranten Nederland binnen, maar gaan er ook weer 65.000 weg. In 2000 werd aan minder dan 10.000 mensen asiel verleend, en slechts 1.810 daarvan kregen de begeerde A-status: dat is dus nog geen 3% van het totaal. Slechts een kwart van de Turken en Marokkanen die hier komen voor gezinsvorming en -hereniging zijn bruiden of bruidegommen; slechts 7% van die verbintenissen betreffen schijnhuwelijken. De meeste nieuwelingen zijn daarentegen ... gewoon partners die door autochtone Nederlanders zelf mee uit het buitenland worden genomen, zoals Maxima door Willem Alexander. /6

Niet alleen de problemen, maar ook de oplossingen berusten soms op een luchtspiegeling. De Amsterdamse lijsttrekker van de Partij van de Arbeid, wiens uitspraak over de 'kut-Marokkanen' later opschudding veroorzaakte, zei bijvoorbeeld al na Het Huwelijk dat alle allochtonen net zo snel en goed Nederlands moesten leren praten als Maxima. Zij had daarvoor echter een privé-

cursus gevolgd aan een luxe-instituut in België. Dat beveelt een minimum van drie weken aan, voor een totaalbedrag van 8.475 euro's (18.676 gulden). ^{/7} Voor een halfgeletterde bijstandsmoeder uit de berggebieden van Noord Afrika of West Azië is dat echter iets bezwaarlijker dan voor de vrouw van de toekomstige rijkste man van Nederland. Het laat zien dat de termen waarin de problemen en oplossingen door de media en de politiek worden gesteld in hoge mate gekleurd zijn. En dat ligt ook voor de hand.

/1 Gebaseerd op het intensief volgen van Nederlandse kwaliteitsmedia, in de twee maanden tussen eind Februari en eind April 2002.

/2 De auteur is psycholoog, in deeltijd verbonden aan de afdeling Communicatiewetenschap van de Universiteit van Amsterdam. Hij geeft daar onder andere het Engelstalige vak Interculturele Communicatie aan buitenlandse studenten van de International School. Eind dit jaar verschijnt verder de Amerikaanse vertaling van zijn veelbesproken boek Brein-bevingen, over snelle omslagen in opinie en communicatie.

/3 De Volkskrant, 13 April 2002, p. 2.

/4 De Volkskrant, 13 en 16 Maart 2002.

/5 De Volkskrant (14 Maart 2002): 'Groen Links deelt de opvatting van Fortuyn dat de huidige politieke cultuur er een van de vorige eeuw is'. Al een paar jaar oud ?!

/6 De Volkskrant, 25 Maart 2002.

/7 Trouw, 23 Februari 2002.

In deze periode promoveerde toevallig ook juist de communicatiewetenschapper Mark Deuze op het proefschrift en overzichtswerk *Journalists in The Netherlands*. ^{/8} Hij ondervroeg onder meer in een representatieve steekproef van alle 14.000 journalisten in Nederland over hun rolopvattingen, bijvoorbeeld inzake de multiculturele samenleving. Van die 773 mensen bleken er overigens maar 17 een allochtone achtergrond te hebben, ofwel 2% (op een bevolkingsaandeel van zeker 5% of meer). Hij benaderde daarom rechtstreeks nog eens 60 journalisten met een allochtone achtergrond, om meer te weten te komen over hun werkomstandigheden en vooruitzichten. Geen enkele van al die journalisten bleek overigens een gelovige moslim te zijn. Niet één.

Een kwart van hen had uitsluitend als specialisatie de multiculturele samenleving. De helft van de buitenlandverslaggevers met een allochtone achtergrond had uitsluitend als specialisatie het land of de regio van herkomst. Op de hogere niveaus van redacties of commentatoren bleken zij echter extreem zeldzaam. Het zogeheten 'debat' over de multiculturele samenleving is dan ook aanvankelijk vooral ingevuld door autochtone smaakmakers met weinig interculturele inbreng. Sinds heel kort is er wel opeens meer ruimte voor intellectuelen en academici met een islamitische achtergrond, zoals Mohammed Benzakour en Hafid Bouazza. De media-aandacht ging daarbij overigens bij uitstek uit naar een groep die zich fel tegen de 'illusies' van de Nederlandse politiek keerde. ^{/9}

Vier jaar geleden had een inventarisatie van 133 publicaties en onderzoeken over Media en migranten door professor Kees Brants en anderen al aan het licht gebracht dat allochtonen zelfs onder nieuwe afstudeerders van journalistenscholen sterk ondervertegenwoordigd waren, en dat zij in het algemeen moeilijker een baan vonden en promotie maakten. Dat kwam niet per se door racisme, maar onder meer omdat zij niet van huis uit in de juiste sociale netwerken zaten. Alleen bij de omroepen was sprake van enige doorstroming, bij de pers werden ze vaak uitsluitend vastgepind op 'specialistische' berichtgeving over de landen en groepen van herkomst.

Het was dan ook niet verbazingwekkend, zo concludeerde de inventarisatie, dat het merendeel van de mediaberichtgeving vanuit het perspectief van de autochtone Nederlandse burgers en beroepsbestuurders geschiedde, en dat zij

vrijwel uitsluitend ging over de 'problemen' met migranten. Het gezichtspunt van migranten zelf, zowel van leken als 'deskundigen' werd slechts heel spaarzaam over het voetlicht gebracht. Belemmeringen die zij ondervonden met de doorstroming in school en werk, in wo-ningtoewijzing en andere officiële procedures, kwamen bijvoorbeeld slechts mondjesmaat als geloofwaardig aan bod. Men keek dus telkens slechts naar één kant van deze zaak.

/1 Gebaseerd op het intensief volgen van Nederlandse kwaliteitsmedia, in de twee maanden tussen eind Februari en eind April 2002.

/2 De auteur is psycholoog, in deeltijd verbonden aan de afdeling Communicatiewetenschap van de Universiteit van Amsterdam. Hij geeft daar onder andere het Engelstalige vak Interculturele Communicatie aan buitenlandse studenten van de International School. Eind dit jaar verschijnt verder de Amerikaanse vertaling van zijn veelbesproken boek *Brein-bevingen*, over snelle omslagen in opinie en communicatie.

/8 *De Volkskrant*, 9 Maart 2002.

/9 Zie na de openingssalvo's in *De Volkskrant* en het *NRC Handelsblad* bijv. *HP/De Tijd*, 1 maart 2002.

Dit alles is niet het gevolg van onwil van autochtone journalisten, maar wel van wijdverbreide simplistische opvattingen over de eenvoudige haalbaarheid van neutraliteit en objectiviteit in interculturele communicatie. In mijn boek *De schepping van de wereld in het nieuws* (in het Engels: *Understanding global news*), waarvan dezer dagen een geactualiseerde editie verschijnt, heb ik laten zien dat er zeker 101 verschillende vertekeningen zijn die daarbij onbedoeld optreden. De opeenvolgende hoofdstukken onderzoeken kernvragen vanuit verschillende disciplines die daarvoor concepten aanleveren.

Wat is nieuws of 'niets nieuws': de filosofie van het opvallende en van het vanzelfsprekende. Welke zijn de smaakmakende media: de economie van arme en rijke markten en segmenten. Wie zijn journalisten en hoe werken ze: de sociologie van ingewijden en buitenstaanders. Wie komt er als bron aan het woord in het nieuws: de politiek van luide en zachte stemmen. Wanneer wordt iets nieuws: de geschiedkunde van verborgen breuken en continuïteiten. Waar komt het nieuws vandaan: De aardrijkskunde van centra en buitengebieden. Hoe wordt ons de werkelijkheid beschreven: de taalkunde van regels en tussen de regels. Hoe wordt ons de werkelijkheid getoond: De betekenisleer van beeld en 'buiten beeld'. En tenslotte: welke effecten heeft dit alles? Over de psychologie van medeleven en onbegrip, over de onbedoelde indeling van mensen in 'de onzen' en 'de hunnen'.

Het blijkt dat het daarbij niet zozeer gaat om waarheid versus leugens, zoals de meeste betrokkenen denken. Maar om een voortdurende 'selectieve articulatie' van feiten en verbanden door tussenliggende 'blinde' mechanismen - welke door niemand uitdrukkelijk zo bedoeld zijn. Uit de ons omringende chaos worden zo alleen bepaalde mogelijke patronen steeds opnieuw benadrukt en 'logisch' gemaakt. Net zoals een thuisnaaister uit het warrige grote vouwblad middenin het knippatronenblad *Burda* alleen die panden kiest, welke ze voor een kledingstuk in een bepaalde maat nodig heeft.

De invalshoek van Fortuyn is de bekende van generalisatie en discriminatie, rondom allochtonen in het algemeen en moslims in het bijzonder. Bovendien duiken daarbij principes uit de polemologie op, en inzake vijandbeelden. Daarbij wordt aan de tegenstander 'surplus evil' toegeschreven, en aan de medestander 'surplus nobility'. Daarvoor geldt de bekende 3x3 regel. De oorzaak van alle problemen wordt bij 'de ander' gelegd en met een factor 3 uitvergroot en gedramatiseerd. De eigen bijdrage tot de problemen wordt daarentegen zekere hoogte arbitrair: zij legt onvermijdelijk eenzijdige accenten. Laten we daarom

eens een paar van die kwesties langslopen, zoals ze in deze verkiezingstijd zeer nadrukkelijk aan de orde zijn geweest. En beargumenteren waarom je daar heel goed ook volledig anders tegenaan zou kunnen kijken - bijvoorbeeld vanuit een allochtoon gezichtspunt.

met een factor 3 uitverkleind en volstrekt onschuldig gemaakt. Dat geldt bijvoorbeeld voor Nederlands racisme in verleden en heden. Het gevolg is dat de tegenpartij 'evident' een factor 9 of 10 kwaadaardiger lijkt.

In het zojuist verschenen boek *Schokgolf* heb ik meer in het bijzonder laten zien, hoe 'issues' of kwesties door de politiek, de media en het publiek op een bepaalde manier 'in elkaar gestoken' worden. Deftiger gezegd gaat dat over de 'sociale constructie' van problemen en oplossingen. Door de vorming van maatschappelijke allianties, door de gebruikte discoursen, door de mediabelangstelling, door de individuele waarneming. Die constructie is altijd tot op zekere hoogte arbitrair: zij legt onvermijdelijk eenzijdige accenten. Laten we daarom eens een paar van die kwesties langslopen, zoals ze in deze verkiezingstijd zeer nadrukkelijk aan de orde zijn geweest. En beargumenteren waarom je daar heel goed ook volledig anders tegenaan zou kunnen kijken - bijvoorbeeld vanuit een allochtoon gezichtspunt.

/1 Gebaseerd op het intensief volgen van Nederlandse kwaliteitsmedia, in de twee maanden tussen eind Februari en eind April 2002.

/2 De auteur is psycholoog, in deeltijd verbonden aan de afdeling Communicatiewetenschap van de Universiteit van Amsterdam. Hij geeft daar onder andere het Engelstalige vak Interculturele Communicatie aan buitenlandse studenten van de International School. Eind dit jaar verschijnt verder de Amerikaanse vertaling van zijn veelbesproken boek *Brein-bevingen*, over snelle omslagen in opinie en communicatie.

De kwestie VOC en WIC

Een dramatische illustratie van blanke zelfgenoegzaamheid in vroegere koloniale en ook kolonistenlanden is steeds opnieuw de viering van het jubileum van een belangrijke stap in de overzeese expansie. Een eerder voorbeeld was de viering van de vijfhonderdste verjaardag van de 'ontdekking' van Amerika door Columbus, in Spanje en de VS. Bij dergelijke gelegenheden staat vooral de lichtzijde van dergelijke prestaties centraal, en die straalt kennelijk af op degenen die zich als de wettige nazaten beschouwen. Er wordt pro forma wel enige aandacht besteed aan de schaduwzijde, maar vaak zeer terloops en onderkoeld. Het is niet te vergelijken met de morele verontwaardiging die zich van ons meester maakt wanneer we het zelf over de schaduwzijden van onze ideologische vijanden hebben.

De 'viering' van de oprichting van de Verenigde Oost-Indische Compagnie VOC vierhonderd jaar geleden volgde dan ook het bekende patroon. Oorspronkelijk was dat gewoon een club van zeerovers, later werd het ook wel de eerste transnationale onderneming in de geschiedenis genoemd. Mijn universitaire afdeling is toevallig gevestigd in het hoofdkwartier ervan. Er zijn dit hele jaar door het hele land veel opgewekte lokale manifestaties, veel trotse tentoonstellingen in historische musea, veel zwaar gesubsidieerde culturele producties, veel kleurige media-items. Maar pas toen de viering al volop begonnen was, kregen wij te horen dat de Indonesische regering en bevolking haar eigenlijk enigszins ongepast vonden, en liever een sobere herdenking hadden gehad van al die roof en uitbuiting, onderdrukking en moord - vele eeuwen lang. Eén historicus tekende daar meteen bij aan 'dat het Indonesische zelfbestuur ook niet vrij van smetten is. Wij zijn niet de enige boosdoener'. /10 Ja, zo weet

ik er nog wel een paar: de naoorlogse Nederlandse regeringen waren ook niet zulke lekkertjes, maar pleit dat de 'Jappen' en de 'Moffen' dan vrij, 'the people we love to hate'? Opvallend is dat het reukvrij maken van de eigen Nederlandse koloniale geschiedenis inmiddels in alle sectoren zeer ver is voortgeschreden. De koloniale geschiedenis heet nu de overzeese geschiedenis, het koloniale museum heet nu het Tropenmuseum enzovoorts. Ondertussen is nergens in Nederland, en ook nergens in Europa, nergens, een slavernij museum of zelfs maar een uitgebreide permanente tentoonstelling. Ik las dat er zoiets in de Franse haven Nantes was, ging er spoorwegs naar toe, maar het bleek na een jaar al weer weggesmolten.

Dat brengt ons op het tweelingbroertje van de VOC, de West Indische Compagnie of WIC, de club van slavenhalers. De Nederlandse geschiedschrijving daarvan heeft vaak een zeer afstandelijke of zelfs vergoelijkende toon - zoals in deze twee nieuwsmaanden nog weer eens opnieuw aan de orde kwam. Bijvoorbeeld door de naar de VS gemigreerde historicus Johannes Postma. Voor zijn promotie in 1967 kon hij welgeteld vijf wetenschappelijke artikelen en één boek over het onderwerp vinden, zo zei hij. Maar zelfs bij het 'objectieve' Nederlandse 'standaardwerk' uit 2000 van zijn Leidse collega Piet Emmer heeft hij ernstige bedenkingen.

'Wat hij zegt is wáár. Maar de toon van het boek is verkeerd. Je krijgt het idee dat die slavenhandel zo slecht niet was'. Bijvoorbeeld door te benadrukken dat Nederland 'maar' een half miljoen slaven heeft verhandeld. Of dat het 'nauwelijks' tot de welvaart van de Gouden eeuw heeft bijgedragen. /¹¹ Ook de juist aan de UvA benoemde Bert Paasman zegt: 'Historici probeerden het netjes te houden als ze over ons koloniale verleden schreven. In eerdere biografieën van Hendrik Colijn stond niets over het bloedbad dat hij op Lombok liet aanrichten'. /¹² Nogal een wonder dat de media en het publiek dan van het jubileum van de VOC en de WIC gewoon een leuk folkloristisch-exotisch feestje bouwen.

De kop boven het interview met Postma meldde evenwel: 'De slavernij duurt bij veel mensen voort'. Dat geldt bijvoorbeeld voor zwart Afrika en de Amerika's, dus ook voor veel Surinaamse en Antilliaanse creolen in Nederland. (De later geronselde Hindoestaanse 'koelies' laten we maar even buiten beschouwing). Toch is er weinig begrip voor de roep om enigerlei vorm van compensatie. De Volkskrant meldde drie opeenvolgende dagen dat zwarte organisaties in de VS rechtszaken voorbereidden net zoals joodse organisaties dat hadden gedaan, dat zij daarbij ook Nederlandse bedrijven op de korrel wilden nemen, maar kwam uiteindelijk met de geruststellende kop: 'PROFIJT NEDERLANDSE SLAVERNIJ IS GOEDDEELS VERLOREN GEGAAN'. /¹³ Volgens de weldenkende communis opinio geldt dat zelfs voor het profijt van de kolonisatie als geheel, maar dat staat nog maar te bezien. De huidige enorme ontwikkelingskloof in de wereld valt heel wel door wiskundige algoritmen af te leiden uit een gecumuleerd handelsvoordeel van slechts enkele procenten per jaar gedurende meerdere eeuwen.

De hele kwestie kreeg nog een staartje toen de oerblanke en hoogblonde Willem Alexander en Maxima naar Ghana afreisden voor de viering/herdenking van driehonderd jaar betrekkingen. Het officiële academische herdenkingsboek

meed daarbij in haar titel uitdrukkelijk het woord slavernij, en de media-coverage liet niet na te benadrukken dat de plaatselijke Ashanti zelf ook hun krijgsgevangenen aan de Nederlanders hadden verkocht. Twee artikelen in het NRC Handelsblad hadden als opgewekte koppen 'EEN SLAVENFORT ALS TOERISTENTREKKER' en 'KROONPRINS: "IK BEN GEK OP AFRIKA"'.^{/14} Daar zullen de Ghanezen in de Bijlmer blij mee zijn.

^{/10} *De Volkskrant*, 20 Maart 2002. Zie ook 21 Maart, over de Indonesische reacties.

^{/11} *De Volkskrant*, 6 April 2002.

^{/12} *Folia*, 19 April 2002.

^{/13} *De Volkskrant*, 27, 28 en 29 Maart 2002.

^{/14} *NRC Handelsblad*, 13-14 en 18 April 2002.

De kwestie drugscriminaliteit

Drugscriminaliteit is een reëel en zeer complex probleem. Maar de media-aandacht ging vrijwel uitsluitend uit naar het tegenhouden van een golf van Antilliaanse bolletjesslikkers. Bij het werken aan dit stuk kwam juist via internet de volgende hoogst actuele mop binnen. 'Komt een Antilliaan bij de bakker en vraagt: Mag ik vier witte bolletjes? Zegt de bakker: Wil je dat ik ze inpak, of slik je ze meteen door?'

Dit onderwerp was binnen nauwelijks twee maanden niet minder dan een dozijn (!) maal zeer nadrukkelijk in het nieuws en was daarmee een echte media-hype. Peter Vasterman van de School voor Journalistiek in Utrecht heeft in zijn studies over media-hypes laten zien, hoe een dergelijk begrip opeens beeldvullend kan worden. De spellings-check van de deftigste krant van Nederland had zelfs zo'n moeite met het nieuwe woord, dat ie het als 'bolletjess-likkers' afbrak.^{/15} Dat is niet aan te raden, zeker niet wanneer ze net weer tevoorschijn komen.

De spontane 'constructie' van de kwestie was opnieuw zeer gekleurd. Het gaat bij bolletjes-slikkers over minder dan één derde van één procent van de totale coke-handel. Een groot deel zijn betrekkelijk arme gelegenheidssmokkelaars, afkomstig uit de donkere onderklasse van Willemstad die goeddeels zonder werk en inkomen zit.^{/16} Of Antillianen uit de grote steden, waarvoor toeval-lijk net in deze tijd hulp werd aangekondigd. De aanvangsdatum leek alleen volgens het krantenbericht wat ongelukkig gekozen: 'Het project begint op 1 April', zo meldde *De Volkskrant*.^{/17}

Het vervoer van de 'bolitas' is een riskante business: tot nu toe zijn er niet minder dan 15 van dergelijke kleine koeriers in het vliegtuig of op de vlieghaven overleden. Nadat de mediahype op gang was gekomen werden in korte tijd tientallen miljoenen aan noodbudgetten uitgetrokken: voor nieuwe apparatuur en nieuwe douaniers, nieuwe rechtbanken en nieuwe gevangenis- sen aan beide zijden van de oceaan. Terecht, want de wet moet worden nageleefd. Hoewel het bedenkelijk is dat bij een eerste controle op Schiphol niet minder dan 37 van de 180 passagiers die zich aanmeldden voor een vlucht werden geweigerd als 'potentiële' bolletjesslikkers, en bij de tweede nog eens 26. Het begrip 'potentiële' misdadiger lijkt mij in legale zin uiterst dubieus. Het kan niet anders dan dat bij een dergelijke ruime profilering huidskleur, nationaliteit en klasse een grote en onverifieerbare rol spelen.^{/18}

Maar die overige 99,7% van de cocaïne, en de echte grote jongens, zijn veel moeilijker te onderscheppen. Volgens justitieminister Martha van Curaçao is verder nauwelijks aandacht voor de andere helft van het probleem. 'In Nederland kun je in haast elke discotheek aan cocaïne komen', zo zegt hij. /19 Volgens deskundige Peter Cohen 'worden alle soorten drugs het meest gebruikt in hoger opgeleide en rijke groeperingen'. /20 Dit geldt bij uitstek voor coke, dat vooral is ingeburgerd in stressvolle en creatieve beroepen: van de beurs tot aan de televisie. Ik ben eens geïnterviewd door een bekende en alerte presentator, die vlak tevoren even 'naar achteren' moest, en daarna alsmaar aan zijn jeukende neus met witte sporen zat te wrijven. OSM: ons soort mensen. Rara, hoe komt het dan dat er in diezelfde media en ook bij de politie zo weinig aandacht is voor de blanke kant van precies diezelfde coke? Het is een bekend gegeven uit de criminologie: er zijn in iedere maatschappij nu eenmaal regelbrekers uit de marge en smaakmakers uit de elite.

/15 *NRC Handelsblad*, 16 April 2002, p. 2.

/16 *De Groene Amsterdammer*, 9 Febr. 2002, pp. 16-9.

/17 *Folia* 15 Maart 2002.

/18 *NRC Handelsblad*, 18 April 2002.

/19 *De Volkskrant*, 8 April 2002. Zie ook: 16, 20, 21 en 22 Maart; 4, 6 April 2002, enzovoort.

/20 *De Volkskrant*, 22 Maart 2002, p. 18.

De kwestie ras en racisme

In de inleiding tot het genoemde boek over nieuws heb ik laten zien, dat de hele taal waarmee de journalistiek over andere culturen schrijft volledig vervuild is door de ideologische overwoekeringen - deels voortkomend uit de koloniale erfenis. Op allerlei domeinen hanteren wij een dubbel-taal van soortgelijke woorden die een tegenovergestelde waardering impliceren. Wat is bijvoorbeeld het verschil tussen een inboorling en een autochtoon, tussen een allochtoon en een expat? De krant had medio Maart een artikel met de kop 'EXPAT-CAFÉ GEEFT GAST BIJ KOFFIE PRIJZIG ADVIESJE'. Zou dat om een Turks etablissement gaan? Nee natuurlijk. Met het woord expats worden immers meestal hoogopgeleide, goedverdienende en vaak blanke mensen uit het rijke Noorden/Westen bedoeld. Met het woord allochtonen worden meestal lager opgeleide, minder verdienende en vaak minder blanke mensen uit het armere Zuiden/Oosten bedoeld.

Diezelfde willekeurige categorisering ligt ook ten grondslag aan de quasi exacte cijfers over moeilijkheden met allochtonen, waarvan de expats dan opeens blijken uitgezonderd. Het komt er vaak op neer dat men langs een ingewikkelde omweg statistisch bewijst, dat minder welstandige mensen meer problemen hebben dan meer welstandige mensen - maar dat wisten we natuurlijk allang. Overigens geven ook welstandige landgenoten overzee veel extra problemen voor de gastlanden: van corruptie tot prostitutie. Dat wordt alleen niet aan 'de' Nederlanders toegerekend, en krijgt ook betrekkelijk weinig media-aandacht thuis.

Soortgelijke problemen bestaan met het gebruik van de aanduidingen zwart en wit, respectievelijk blank. De krant liet een foto zien van een aantrekkelijke vrouw die kennelijk een dag op het strand had gelegen, of althans héél héél licht beige was. Alle media meldden dat het voor het eerst was dat een 'zwarte'

hoofdrolspeelster een Oscar had gekregen, en dat Halle Berry daar heel emotioneel over was geweest. /²¹ Op soortgelijke wijze wordt de lichtbeige minister van Buitenlandse Zaken Colin Powell door de Amerikaanse (en dus door de wereldmedia, en dus door de Nederlandse media) hardnekkig als 'zwart' aangeduid. Zijn we kleurenblind, of misschien juist te weinig?

In de Verenigde Staten wordt namelijk iedereen als 100% zwart aangeduid, die niet 100% blank is. Bij één zwarte grootouder, en drie blanke, heet je nog steeds zwart. Dat gebruik wordt overzee, en ook in Nederland, zonder blikken of blozen overgenomen. Daarbij wordt impliciet nog steeds gedaan alsof huidskleur een essentiële categorie is, omdat het verwijst naar het 'ras'. Het probleem is dat genetisch onderzoek allang heeft aangetoond, dat rassen een koloniaal waandenkbeeld zijn geweest. Er bestaan wel duizend-en-een verschillende vormen van verwante lichaamskenmerken, en huidskleur is er daarvan maar één heel toevallige. Toch doet men (ook hier) nog steeds alsof het een wezenskenmerk van de biologische identiteit is. Sterker nog: men doet vaak alsof Mediterraneanen en Zuiderlingen geen blanken zijn.

Mijn eigen favoriete ochtendkrant kopte anderhalf jaar geleden boven een artikel overgenomen van haar mede-eigenaar, de *Washington Post*: 'WHITES NOW A CALIFORNIA MINORITY'. /²² Uit het artikel bleek echter dat men Latino's daarbij niet als blanken had geteld! Dat is dan in een van de allerbeste westerse kranten, die met de andere mede-eigenaar, de *New York Times*, een van de rijkste en machtigste groepen ter wereld vormt. Namelijk hun overzeese editie, de *International Herald Tribune*, die zich de enig echte cosmopolitische en 'global newspaper' noemt, omdat zij op tientallen plaatsen tegelijk wordt gedrukt en verspreid. Toch is ze niet kleurenblind, evenmin als de Nederlandse media die altijd veel materiaal en taalgebruik van de Amerikanen overnemen.

Soortgelijke problemen zijn er rond het algemene gebruik van wijdverbreide aanduidingen voor specifieke vormen van racisme, zoals antisemitisme. Het *NRC Handelsblad* had een stuk van haar correspondent, en De Volkskrant een compilatie van persburo-items onder de kop 'ANTI-SEMITISME NEEMT STERK TOE'. Het ging over een universitair onderzoek dat zojuist was gepubliceerd in Tel Aviv. Uit het onderzoek waarover het bericht oorspronkelijk ging, kwam echter precies het omgekeerde naar voren. Namelijk: 'Volgens het rapport vonden er in 2001 228 gewelddadige incidenten plaats, tegen 255 het jaar ervoor'. /²³ Dat is dus een afname met bijna tien procent. Alleen hadden de betrokkenen daar op de valreep aan toegevoegd, dat de trend inmiddels alweer de andere kant op ging.

Dat is maar half waar. Met het oplopen van de spanningen in het Midden Oosten is inderdaad een groep immigranten van Arabische oorsprong, die zich overgeeft aan gewelddaden tegen Joodse burgers, winkels en synagogen. Dat is een grof schandaal, en kan op geen enkele manier worden vergoelijkt. Hetzelfde geldt voor voetbalvandalen, zoals die van FC Utrecht.

Maar Israël en pro-Israëliische commentatoren grijpen dat meteen aan om ook alle vreedzame critici van generaal Sharon en zijn medestanders in één moeite door de mond te snoeren. Door ieder voorzichtige kanttekening botweg een uiting te noemen van een brede golf van nieuw antisemitisme onder autochtone Europeanen, die zich afzijdig op zouden stellen bij een tweede Holocaust

in wording. /24 Zelfs het ANP en het *NRC Handelsblad* zijn daarbij al antisemitisch genoemd. /25 Omgekeerd riep de 'beroemde' Nederlands-Israëliische strategieprofessor Martin van Creveld op de Nederlandse radio 'het Israëliische leger op tot het uitmoorden van tienduizenden Palestijnen'. /26

Daar komt nog iets anders bij. Een antisemiet is letterlijk iemand met een racistisch vooroordeel tegen semieten. Volgens het woordenboek en de encyclopedie zijn zowel joden als arabieren semitische volkeren. Zowel anti-joods als anti-Arabisch racisme is dus in strikte zin antisemitisme. Toch wordt de hoogemotionele term gereserveerd om wel het eerste maar niet het laatste te veroordelen. Cartoons waarin joden met haakneuzen in negatieve zin worden afgebeeld zijn in de media gelukkig al decennia taboe, maar precies dezelfde cartoons met arabieren zijn in de westerse media nog steeds heel gebruikelijk.

Gewelddaden tegen joden en synagogen worden terecht als anti-semitisch veroordeeld, maar de zeker even talrijke gewelddaden tegen moslims en moskeeën in West Europa niet. Volgens het in deze periode gepubliceerde NIOD-rapport waren er zelfs openlijk anti-Moslim gevoelens binnen het Nederlandse leger en Dutchbat, voordat het afzijdigheid koos bij de moord op 7.000 moslims. Is dat antisemitisch?

/21 *De Volkskrant*, 26 Maart 2002. Zie bijv. ook de *International Herald Tribune* van die dag, met een artikel uit de *New York Times*.

/22 *International Herald Tribune*, 1 Sept. 2000, p. 12.

/23 *NRC Handelsblad*, 10 April; *De Volkskrant*, 9 April 2002.

/24 Zie het stuk van Ron Rosenbaum, dat het *NRC Handelsblad* op 20-21 April 2002 overnam uit *The New York Observer*.

/25 *NRC Handelsblad*, 19 April 2002. Zie ook de ingezonden brief van Arie Kuiper in *De Volkskrant* van die dag over een column van Annet Bleich na een prent van Jos Collignon. En Leon de Winter's drie pagina's (!) tellende manifest 'J'accuse' in *Trouw* van 13 April.

/26 In het EO programma *De Ochtenden*, onder meer aangehaald in *Spits*, 16 April 2002, p. 2.

De kwestie Islam

Pim Fortuyn maakte zoals gezegd van de problemen met moslims een politieke mediahype. Het feit dat de Haagse departementen, en het Binnenhof in het algemeen, worden gecoverd door grote groepen gelijkgestemde journalisten leidt de laatste jaren toch al steeds meer tot het bekende verschijnsel van kudde journalistiek. Met name omroepjournalisten, die de hele dag nieuwe deadlines hebben, 'jagen' daarbij als een hongerige meute op 'officiële bronnen', en houden ze voortdurend onder grote druk in de hoop ze een onbedoelde uitspraak of verspreking te kunnen ontlokken. Die wordt dan uitvergroot tot een 'grof schandaal', waarop weer verontwaardigde reacties van andere officiële bronnen kunnen worden gevraagd - wat het vliegwiel vervolgens draaiende houdt. In reactie op het verwijt dat ze te elitair en te saai waren, zijn met name de actualiteitenrubrieken op televisie de laatste jaren steeds hijgeriger geworden. Nova is een voorbeeld.

In de aanloop naar de raadsverkiezingen deed het 'onderzoek' naar Islamitische scholen, zij het deels op basis van verouderde informatie. Het vond bij een kwart daarvan enkele verkeerde invloeden: gelden van fundamentalistische stichtingen in het buitenland (o.a. in ons bevriende Saoedi Arabië), conservatieve bestuursleden, dubieuze leermiddelen. Het geheel werd van een zeer suggestief commentaar voorzien. Soortgelijke dingen hadden natuurlijk eerder net zo goed gegolden voor christelijke en joodse bijzondere scholen,

maar waren slechts zelden op die manier gedramatiseerd. Kortom: niet verbaazingwekkend, wel fout en voor verbetering vatbaar.

Men nodigde vervolgens staatssecretaris Karin Adelmund in de studio uit, confronteerde haar met de uitkomsten, zette haar onder druk om volledig afstand te nemen en krachtig ingrijpen te beloven. Na enige aandrang liet zij zich daar ook inderdaad toe verleiden, en draafde daarbij vervolgens nogal door: ik zàg het gebeuren. 'Ik háát dat type onderwijs' zo zei ze onder meer, 'ze kunnen hun borst natmaken'. De Telegraaf nam dat dankbaar over in de kop 'Moslimscholen bron van haat'. Columnist Ronald Plasterk maakte zich in De Volkskrant terecht vrolijk over de hijgerige berichtgeving en reacties. Vooral omdat er net ook een rapport van de Binnenlandse Veiligheids Dienst BVD verscheen, dat juist tot de conclusie kwam dat 'de buitenlandse invloed gering is en verder afkalft'. /27

Minderhedenminister Rogier van Boxtel waarschuwde tegen een door dergelijke media-hypes gevoede 'hysterie' tegen de islam. Toch pleitte hij enkele weken later voor niet minder dan een algehele afschaffing van het bijzonder onderwijs. De weldenkende seculiere partijen en media hadden zich dan ook van het begin af aan schrap gezet tegen het streven van religieuze groeperingen zoals de Moslims en Hindoestanen naar eigen scholen, vanuit de stelling dat deze 'nieuwe zuilen' tot segregatie en niet tot integratie zouden leiden. Toch gaat dit uit van een aantal vooronderstellingen die tot op de huidige dag onbewezen zijn. Ten eerste dat assimilatie altijd volledig moet zijn, en dat men niet heel wel een goede Nederlander kan zijn, met tevens een Arabische of Caraïbische achtergrond. Ten tweede dat kinderen slechtere leerlingen en burgers worden, wanneer ze eerst binnen een vertrouwde omgeving tot wasdom komen, voordat ze met de afwijzing door anderen moeten omgaan. Want die afwijzing is er, ook al horen we daar weinig over. Uit de psychologie en pedagogiek blijkt eerder het omgekeerde.

Maar er waren ook nog andere kwesties in deze zelfde sfeer. In deze zelfde periode werd ook imam El Moumni door de Rotterdamse rechtbank vrijgesproken. Weliswaar werden zijn opmerkingen over homoseksualiteit discriminerend genoemd, maar zij vielen onder de vrijheid van godsdienstige overtuiging - zoals ook de journalistiek tevoren heel goed had kunnen weten. Omdat dit een jaar eerder nog door de Hoge Raad was bevestigd in de zaak tegen de christelijke voorman Leen Van Dijke. Alle grote godsdiensten keren zich van oudsher tegen homoseksualiteit, en dat werd hun prerogatief geacht.

Bij vertalingen kunnen betekenissen en bijbetekenissen zoals we weten ingrijpend verschuiven, en ook de context en referenties. NOS-vertalers hadden de Arabische term 'marat' van El Moumni letterlijk vertaald als een 'besmettelijke ziekte', en niet overdrachtelijk als een 'opvoedingsafwijking'. Verbale en non-verbale vertaalproblemen vormen de kern van alle interculturele miscommunicatie. Met name rondom de Islam, zoals ook uit andere belangrijke voorbeelden blijkt. /28 Verder werd nu officieel bevestigd, dat de uitspraken door Nova welbewust in een andere context waren geplaatst, en van een andere suggestie waren voorzien. Men had zich bij hem vervoegd voor een uitspraak over de officiële leeropvattingen van de islam, en die had hij gegeven. Het item ging echter over geweld tegen homo's. Hij had geweld tegen homo's tijdens

het interview uitdrukkelijk veroordeeld, maar men had dat er vervolgens als 'irrelevant' uitgeknipt. /29 De rechtbank vond dat, ook dit gegeven een heel ander licht op de zaak wierp.

/27 *De Volkskrant*, 22 Februari 2002.

/28 Dat geldt bijvoorbeeld ook voor het woord 'Jihad' dat altijd letterlijk als 'Heilige Oorlog' wordt vertaald, maar nu opeens blijkt ook overdrachtelijk als 'kruistocht' of 'strijd' te kunnen worden vertaald. *NRC Handelsblad*, maandelijkse bijlage M, april 2002, p. 29.

/29 *De Volkskrant*, 26 Maart, 9 en 10 April; *NRC Handelsblad* 8 en 9 April 2002.

Conclusie

De media hebben zich er dus in de periode tussen de raads- en kamerverkiezingen door de Fortuyn-hype toe laten verleiden om: a) uitzonderlijk veel aandacht aan migranten te besteden; b) deze in sterk negatieve termen te benaderen; en c) daarbij zelden het perspectief van allochtone groepen zelf te laten doorklinken. Ik wil niet ontkennen dat de massale immigratie vanuit andere culturen de laatste decennia tot steeds grotere aanpassingsproblemen heeft geleid, dat deze lang zijn onderschat en inadequaatt aangepakt. Maar de agenda-setting en framing in de media lijken in deze korte tijd al weer doorgeschooten naar de andere kant.

Migratie wordt eenzijdig afgeschilderd als een ondraaglijke last, en niet als ook een enorme stimulans. Dat is een eenzijdige visie. 'New York is een prototypisch geval', zo zei de demograaf William Frey vorig jaar naar aanleiding van de resultaten van de laatste volkstelling. 'Zonder immigratie zou het niet de bruisende stad zijn die het is. /30 Juist immigrantenlanden als de VS en Canada, maar ook Nieuw Zeeland en Australië, behoren tot de meest dynamische economieën ter wereld. Een zeer groot deel van de publicaties en promoties, maar ook van de patenten en octrooien daar, komt van eerste generatie migranten die een buitengewone inzet tonen. Het laat ook zien hoe absurd het is, dat de Australische Pim Fortuyn, Pauline Hanson, de laatste verkiezingen in dit immigrantenland bij uitstek inging met een 'anti-immigranten' programma. Met als belangrijk programmapunt het terugdringen van de aanspraken van ... de aboriginals, dat wil zeggen van de enige echte autochtonen! /31

Zelfs in het insulaire Groot Britannië begint het door te dringen dat er meer dan één kant aan het probleem zit. Volgens een studie van het ministerie van Binnenlandse Zaken betalen immigranten ruim tweeënhalf miljard pond meer aan de overheid dan ze kosten, en leidt een migratie van één procent tot een kwart of de helft grotere groei van het Bruto Binnenlands Product. /32 Ik heb lang geleden al eens een stuk geschreven over Frankrijk, waar uit berekeningen op zeker tien verschillende domeinen bleek, dat immigranten destijds aanzienlijk minder kostten dan ze uiteindelijk opbrachten. Ondanks verontrustende berichten over bijvoorbeeld sociale uitkeringen en WAO denk ik dat ook in Nederland allochtonen uiteindelijk nog steeds minder gebruik maken van het geheel aan collectieve voorzieningen dan autochtonen. Net zoals lager opgeleiden daarvan minder gebruik maken dan hoger opgeleiden - denk bijvoorbeeld aan hoger onderwijs en gesubsidieerde cultuur. Alleen wekt de mediaberichtgeving stevast een andere indruk.

We meten dus voortdurend met twee maten, nemen onze eigen ontzuilde

Nederlandse opvattingen als maatstaf voor de 'normaliteit' van anderen. In de psychologie en sociologie is daar een woord voor: dat heet ethnocentrisme. Dat is niet het gevolg van racisme maar van 'naïef empirisme', zoals ik hiervoor al aangaf. Dat is de gedachte dat je bij waarheidsvinding alleen maar goed naar de werkelijkheid hoeft te kijken, om eenvoudig vast te stellen wat het geval is. We vergeten daarbij voortdurend dat wat we 'voor onze ogen' zien, in hoge mate afhangt van wat we 'tussen onze oren' hebben.

Objectiviteit is niet het resultaat van een schijnbaar neutrale en objectieve journalistieke routine, maar van de intelligente inspanningen om het perspectief van culturele anderen werkelijk serieus te nemen. Hoor en wederhoor, spraak en tegenspraak vormen daarvan de kern. Allochtone journalisten en bronnen, deskundigen en leken, moeten veel vaker in hun eigen termen aan het woord worden gelaten. Daarbij wordt het 'proberen te begrijpen' van afwijkende standpunten en gedragingen vaak meteen verward met het 'begrip ervoor tonen', het goedpraten van wat fout is. Dat is een misverstand. Ik ben ervoor dat de wet gehandhaafd wordt: niet meer en niet minder. Maar dan wel voor iedereen in gelijke mate, en niet met onopgemerkte vooringenomenheid.

/30 International Herald Tribune, 17-18 Maart 2001, p. 3.

/31 Associated Press bericht, in de IHT, 19 Febr. 2001.

/32 International Herald Tribune, 16 Maart 2001.